

Monika Bukowska

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID 0000-0003-3246-3010

<https://doi.org/10.21697/ucs.2025.36.2.06>

OCHRONA OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE W ŚWIELE PRAWA KRAJOWEGO I MIĘDZYNARODOWEGO

Protection of victims of domestic violence in the light of national and international law

Streszczenie

W niniejszym artykule została przedstawiona problematyka ochrony ofiar przemocy w rodzinie w ujęciu społecznym oraz analiza skuteczności przepisów prawnych w tym aspekcie w trzech płaszczyznach: prawa polskiego, prawa Unii Europejskiej oraz prawa międzynarodowego.

Słowa kluczowe: rodzina, więzi w rodzinie, przemoc w rodzinie, ochrona ofiar

Summary

This article presents the issue of protecting victims of domestic violence from a social perspective and analyses the effectiveness of legal regulations in this area across three levels: Polish law, European Union law, and international law.

Keywords: family, family ties, domestic violence, victim protection

Wprowadzenie

W prawidłowo funkcjonującej rodzinie naturalne są postawy życzliwości i miłości w relacjach między jej poszczególnymi członkami. Dominują dobro, skłonność do wybaczenia, tolerancja, przewyższanie słabości, nadzieja. Dzięki wzajemnej miłości nawiązywane są serdeczne relacje także z innymi ludźmi. Człowiek funkcjonujący w prawidłowych relacjach rodzinnych zyskuje poczucie bezpieczeństwa (Ryś 2011: 69).

Przemoc w rodzinie stanowi jeden z najtrudniejszych problemów społecznych na świecie. Przede wszystkim godzi w podstawowy i naturalny aspekt człowieczeństwa, a mianowicie godność człowieka.

W wymiarze społecznym godność ludzka wiąże się ze środowiskiem, w jakim człowiek żyje. Jeśli warunki tego środowiska są dobre, dają człowiekowi szansę rozwoju, a jeżeli są niekorzystne – mogą umniejszać jego godność, a czasami prowadzić do zniewolenia człowieka i powodować, że zrezygnuje on z uznawanych wartości. Z czasem ten stan może skutkować totalną demoralizacją. Istotny jest aspekt aksjologiczny tego problemu, ponieważ godność uzyskuje największą wartość w sytuacjach ekstremalnie trudnych dla człowieka (Mariański 2016: 279–280).

Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem dotyczącym osoby niezależnie od wieku, płci, statusu społecznego czy ekonomicznego i może mieć różną postać: przemocy fizycznej, psychicznej, ekonomicznej. Różne mogą być uwarunkowania przemocy, jednak zazwyczaj decydują o niej następujące czynniki: sprawca czuje się bezkarny, w wyniku przemocy zaspokajane są potrzeby sprawcy, a zarazem poprzez jego zachowanie naruszane są dobra i prawa ofiary (Młyński 2012: 144).

Konsekwencje przemocy są druzgocące dla ofiar i dla całego społeczeństwa. Wiążą się bowiem nie tylko z bezpośrednimi szkodami fizycznymi, ale powodują także głębokie traumy psychiczne ofiar i szerokie skutki społeczne i ekonomiczne. Warto tu podkreślić trzy wymiary przemocy. Pierwszy z nich to wymiar

intraindywidualny – uwzględniający znaczenie czynników psychopatologicznych, osobowościowych, fizjologicznych; drugi – neurologiczny i socjokulturowy – obejmujący systemową teorię rodziny, socjologiczną teorię funkcjonalną, strukturalną czy koncepcje feministyczne; a trzeci – społeczno-psychologiczny – skupia się na teoriach społecznego uczenia się i modelowania roli oraz teoriach frustracji-agresji i konfliktu (Badura-Madej 2000: 17–18).

Warto podkreślić, że przemoc domowa występuje we wszystkich grupach społecznych, niezależnie od ich statusu. Problem ten nie dotyczy wyłącznie rodzin uważanych za patologiczne, ale również tych, które cieszą się powszechnym szacunkiem, dobrze sytuowanych (Hołyst 2015: 74).

Warto zauważyć, że w czasach olbrzymich przemian cywilizacyjnych często dochodzi do opisywanego przez Durkheima zjawiska anomii (Durkheim 1964). Anomia oznacza rozpad więzi społecznych i brak umiejętności dostosowania się do obowiązujących norm zachowania, w wyniku czego wzrasta liczba zachowań dewiacyjnych, w tym przemocy względem rodziny (Hołyst 2015: 74).

Prawo, zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym, odgrywa kluczową rolę w zwalczaniu tego zjawiska. W Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach, obserwujemy stałe dążenie do doskonalenia mechanizmów prawnych mających na celu ochronę ofiar i karanie sprawców.

Zwalczanie przemocy domowej wymaga interdyscyplinarnego podejścia, łączącego aspekty prawa karnego, cywilnego, rodzinnego i administracyjnego. Niezwykle istotny jest wymiar prawa międzynarodowego.

W niniejszym artykule została przedstawiona kompleksowa analiza istniejących mechanizmów prawnych mających na celu ochronę ofiar przemocy domowej w trzech płaszczyznach: prawa polskiego, prawa Unii Europejskiej oraz prawa międzynarodowego.

Ochrona ofiar przemocy domowej w prawie polskim. Pojęcie i rodzaje przemocy domowej w świetle prawa krajowego

Jeśli chodzi o zdefiniowanie przemocy domowej, to zgodnie z art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz.U. z 2024 r. poz. 125 tekst jedn., z późn. zm.) przemoc domowa oznacza „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych w rozumieniu art. 115 § 11 Kodeksu karnego, a także innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia psychiczne”.

Zakres definicji jest szeroki i obejmuje różnorodne formy przemocy: 1. przemoc fizyczna: bezpośrednie oddziaływanie na ciało ofiary, powodujące ból, urazy lub śmierć (np. bicie, popychanie, szarpanie); 2. przemoc psychiczna: działania naruszające integralność psychiczną ofiary, obniżające jej poczucie wartości, kontrolę nad życiem (np. wyzwiska, groźby, zastraszanie, manipulacja, izolowanie); 3. przemoc seksualna: działania o charakterze seksualnym podejmowane bez zgody ofiary (np. gwałt, molestowanie, zmuszanie do czynności seksualnych); 4. przemoc ekonomiczna: działania ograniczające dostęp ofiary do środków finansowych, kontrolujące wydatki, uniemożliwiające podjęcie pracy (np. zabieranie pieniędzy, uniemożliwianie zatrudnienia, niszczenie mienia); 5. zaniedbanie: umyślne lub nieumyślne niezaspokojenie podstawowych potrzeb osoby zależnej, takich jak pożywienie, opieka medyczna, higiena, co może prowadzić do poważnych konsekwencji zdrowotnych i rozwojowych.

Geneza i ewolucja regulacji

W Polsce świadomość społeczna i legislacyjna dotycząca przemocy domowej rozwijała się stopniowo. Początkowo problem ten był traktowany głównie jako kwestia prywatna, co utrudniało interwencję państwa. Przełom nastąpił z wejściem w życie ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (od 2023 r. zmieniono nazwę na „o przeciwdziałaniu przemocy domowej”), która wprowadziła kompleksowe rozwiązania systemowe. Ustawa ta była wielokrotnie nowelizowana, m.in. w 2010, 2020 i 2023 r., co świadczy o ciągłym dążeniu do ulepszania mechanizmów ochronnych. Najnowsze zmiany, wprowadzone

w 2023 r. i dotyczące natychmiastowych nakazów, stanowiły istotny krok w kierunku zwiększenia szybkości działania i skuteczności interwencji.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz.U. z 2024 r. poz. 125 z późn. zm.) jest głównym aktem prawnym w polskim systemie ochrony ofiar. Oprócz definicji przemocy, reguluje ona szereg kluczowych aspektów: (1) zadania organów administracji publicznej: ustawa nakłada obowiązki na organy samorządowe (gminy, powiaty, województwa) w zakresie tworzenia lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy, w tym powoływania zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych; (2) powinności służb: określa obowiązki policji, pomocy społecznej, oświaty i ochrony zdrowia w zakresie reagowania na przemoc; (3) standardy pracy z ofiarami i sprawcami: reguluje zasady prowadzenia działań wspierających dla ofiar oraz programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców; (4) finansowanie: określa zasady finansowania zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy.

Głównym narzędziem interwencyjnym jest rozwiązanie w postaci procedury Niebieskie Karty, wprowadzone w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy domowej. Procedura uruchamiana jest w przypadku uzasadnionego podejrzenia wystąpienia przemocy domowej, co ważne, niezależnie od tego, czy ofiara wyraża zgodę. Jest to bardzo ważne, gdyż najczęściej ofiary nie zgłaszają przemocy, a w przypadku interwencji zaprzeczają że zostały skrzywdzone, co stanowi duże utrudnienie w podjęciu konkretnych działań wobec sprawcy. Zatem procedura Niebieskie Karty może być wszczęta na wniosek ofiary, ale także z urzędu, np. przez policjanta, pracownika socjalnego, lekarza czy nauczyciela, który powziął informację o stosowaniu przemocy.

Podstawowe działania podejmowane w ramach procedury Niebieskie Karty polegają na: 1. wypełnieniu formularza Niebieska Karta – A przez przedstawiciela służb (najczęściej policji), w obecności ofiary, zawierającego informacje o zdarzeniu i osobach. Ofiara otrzymuje formularz Niebieska Karta – B z informacjami o prawach i możliwościach uzyskania pomocy; 2. przekazaniu dokumentacji do zespołu interdyscyplinarnego: dokumentacja trafia do zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej w gminie właściwej dla miejsca zamieszkania osoby dotkniętej przemocą; 3. działaniach zespołu interdyscyplinarnego: zespół analizuje sytuację, opracowuje indywidualny plan pomocy dla ofiary i jej rodziny, monitoruje sytuację oraz podejmuje działania wobec sprawcy (np. wezwanie na spotkanie, skierowanie na program korekcyjno-edukacyjny).

W ramach zaostreżenia przepisów, w związku z nowelizacją, ustanowiono natychmiastowy nakaz opuszczenia mieszkania i zakaz zbliżania się do ofiar. Te rewolucyjne zmiany zostały wprowadzone w 2020 r. (weszły w życie w 2023 r.) do ustawy o policji i ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej (art. 15a ustawy o policji i art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej). Na mocy wspomnianych przepisów mogą zostać podjęte rygorystyczne działania.

Policjant lub żołnierz Żandarmerii Wojskowej ma prawo wydać wobec osoby stosującej przemoc domową natychmiastowy nakaz opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia oraz zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, jeżeli istnieje bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia osoby dotkniętej przemocą domową.

Nakaz i zakaz stają się skuteczne z chwilą doręczenia i podlegają natychmiastowemu wykonaniu. Obowiązują przez 14 dni, z możliwością przedłużenia przez sąd na wniosek osoby dotkniętej przemocą. Niezastosowanie się do nakazu jest wykroczeniem (art. 66a Kodeksu wykroczeń), a w przypadku uporczywego łamania zakazu może prowadzić do odpowiedzialności karnej (art. 244 k.k. – niezastosowanie się do orzeczonego przez sąd zakazu). Te regulacje znacząco wpłynęły na zwiększenie bezpieczeństwa ofiar, eliminując konieczność wielodniowego oczekiwania na decyzję sądu.

Jeśli chodzi o polskie prawo karne, to Kodeks karny zawiera szereg przepisów mających na celu ochronę ofiar przemocy domowej. Przede wszystkim dotyczy to następujących przestępstw:

- Znęcanie się (art. 207 k.k.) jest jednym z podstawowych przestępstw w zakresie przemocy domowej. Obejmuje ono znęcanie fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności. Zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. W przypadku szczególnego okrucieństwa lub recydywy kara może być wyższa.

- Przepęstwa przeciwko życiu i zdrowiu: np. naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 k.k.), spowodowanie uszczerbku na zdrowiu (art. 156, 157 k.k.), groźby karalne (art. 190 k.k.), pobicie (art. 158 k.k.).
- Przepęstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności: np. gwałt (art. 197 k.k.), molestowanie seksualne (art. 199 k.k.).
- Przepęstwa przeciwko wolności: np. pozbawienie wolności (art. 189 k.k.), stalking (art. 190a k.k.).

W prawie karnym przedstawione zostały ponadto bardzo ważne rozwiązania w postaci środków zapobiegawczych i karnych: 1. środki zapobiegawcze w postępowaniu karnym – sąd lub prokurator może zastosować wobec sprawcy przemocy domowej środki zapobiegawcze, takie jak dozór policyjny, zakaz opuszczania kraju, areszt tymczasowy; 2. środki karne – sąd może orzec wobec sprawcy m.in. zakaz zbliżania się do ofiary, zakaz kontaktowania się, zakaz wstępu do określonych miejsc, obowiązek uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy.

W ochronie ofiar przemocy istotna jest funkcja instytucji pomocowych i organizacji pozarządowych. Istotną rolę w systemie wsparcia ofiar odgrywają następujące instytucje:

- ośrodki Pomocy Społecznej (OPS) / Centra Usług Społecznych (CUS) – świadczą pomoc materialną, psychologiczną, prawną, a także kierują ofiary do odpowiednich placówek;
- specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie (SOPOW) – zapewniają schronienie, pomoc psychologiczną, prawną, socjalną i pedagogiczną;
- powiatowe Centra Pomocy Rodzinie (PCPR) – koordynują działania na poziomie powiatu, wspierają rodziny zastępcze i domy dziecka, co pośrednio wpływa na ochronę dzieci dotkniętych przemocą;
- organizacje pozarządowe (NGO) – np. Fundacja Centrum Praw Kobiet, Niebieska Linia, La Strada, oferują szeroki zakres wsparcia, w tym interwencje kryzysowe, poradnictwo prawne i psychologiczne, grupy wsparcia oraz działania edukacyjne i rzecznictwo. Ich rola w uzupełnianiu systemu publicznego jest nieoceniona.

Pomimo postępu w zakresie nowelizacji przepisów przyczyniających się do większej efektywności w ochronie ofiar, przed polskim prawem wciąż pozostaje wiele wyzwań implementacyjnych. Mimo postępu system ochrony ofiar nadal boryka się z następującymi poważnymi wyzwaniami: 1. niska wykrywalność: szczególnie w przypadku przemocy psychicznej i ekonomicznej, które są trudniejsze do udowodnienia; 2. stygmatyzacja ofiar: wciąż powszechne jest obwinianie ofiar i brak zrozumienia dla ich sytuacji, co utrudnia zgłaszanie przemocy; 3. niewystarczające finansowanie: służby i organizacje pozarządowe często borykają się z problemem ograniczonych środków, jakimi dysponują; 4. koordynacja działań: mimo funkcjonowania zespołów interdyscyplinarnych koordynacja działań pomiędzy różnymi służbami wymaga ciągłego doskonalenia; 5. specjalizacja kadr: potrzeba dalszego szkolenia policjantów, prokuratorów, sędziów, pracowników socjalnych i medycznych w zakresie specyfiki przemocy domowej i traumy.

Perspektywy rozwoju bardziej efektywnego systemu ochrony ofiar obejmują dalsze zaostrzanie kar dla sprawców, rozszerzanie katalogu przestępstw związanych z przemocą domową, inwestowanie w programy profilaktyczne i edukacyjne, a także intensyfikację współpracy międzysektorowej i międzynarodowej.

Ochrona ofiar przemocy domowej w prawie Unii Europejskiej

Unia Europejska, choć formalnie nie ma bezpośrednich kompetencji w zakresie prawa karnego państw członkowskich, odgrywa coraz większą rolę w kształtowaniu standardów ochrony ofiar przemocy. Jej działania opierają się na poszanowaniu uniwersalnych zasad praw człowieka, równości płci i niedyskryminacji.

Warto podkreślić, że Traktat o Unii Europejskiej (TUE) i Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) zawierają zapisy dotyczące poszanowania praw człowieka i wolności podstawowych. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, prawnie wiążąca od wejścia w życie traktatu z Lizbony w 2009 r., stanowi podstawę dla ochrony godności ludzkiej (art. 1), prawa do integralności fizycznej i psychicznej (art. 3) oraz zakazu tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania (art. 4). Artykuł 21 Karty Praw Podstawowych zabrania dyskryminacji ze względu na płeć, co jest fundamentalne dla zwalczania przemocy ze względu na płeć.

Unia Europejska przyjęła szereg dyrektyw i decyzji ramowych mających na celu zharmonizowanie standardów ochrony ofiar w państwach członkowskich. Warto wyodrębnić dwie kluczowe decyzje.

Decyzja Ramowa 2001/220/WSiSW w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym dotyczyła zapewnienia ofiarom przestępstw (w tym przemocy domowej) odpowiedniej pozycji w postępowaniu karnym, w tym prawa do informacji, ochrony i wsparcia.

Decyzja Ramowa 2008/977/WSiSW w sprawie ochrony danych osobowych przetwarzanych w ramach współpracy policyjnej i sądowej w sprawach karnych miała na celu ochronę prywatności ofiar.

Kluczowym aktem prawnym UE w obszarze ochrony ofiar jest dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca minimalne normy w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW. Dyrektywa ta, przyjęta w 2012 r., a w pełni obowiązująca od 2015 r., ustanawia wspólne minimalne standardy dla wszystkich państw członkowskich w zakresie praw ofiar przestępstw, w tym ofiar przemocy domowej.

Nakłada na państwa członkowskie szereg obowiązków, m.in.: 1. prawo do informacji – ofiary muszą być informowane o swoich prawach, dostępnych usługach wsparcia, przebiegu postępowania karnego oraz możliwościach uzyskania odszkodowania; 2. prawo do wsparcia – państwa członkowskie mają obowiązek zapewnić ofiarom dostęp do bezpłatnej i poufnej pomocy psychologicznej, prawnej i praktycznej; 3. prawo do ochrony – ofiary muszą być chronione przed wtórną wiktymizacją i odwetem ze strony sprawców. Wymaga to uwzględnienia indywidualnych potrzeb ofiar, w tym ich wrażliwości (np. dzieci, osób z niepełnosprawnościami); 4. prawo do tłumaczenia i interpretacji – zapewnienie dostępu do tłumacza w postępowaniu karnym; 5. prawo do udziału w postępowaniu karnym – ofiary powinny mieć możliwość uczestnictwa w postępowaniu i przedstawiania dowodów; 6. indywidualna ocena potrzeb – państwa członkowskie muszą zapewnić przeprowadzenie indywidualnej oceny potrzeb ofiar w celu określenia specyficznych środków ochronnych i wsparcia.

Dyrektywa ta znacząco wpłynęła na harmonizację standardów ochrony ofiar w UE i zobowiązała państwa członkowskie do dostosowania swoich przepisów krajowych. Rozwiązania prawne przyjęte na poziomie UE mają duże znaczenie dla ochrony ofiar. Dyrektywy, choć wymagają implementacji do prawa krajowego, wyznaczają minimalne standardy, które państwa muszą spełnić. W przypadku braku odpowiedniej implementacji obywatele mogą powoływać się na dyrektywy bezpośrednio przed sądami krajowymi (tzw. bezpośrednia skuteczność dyrektyw).

Ochrona ofiar przemocy domowej w prawie międzynarodowym

Prawo międzynarodowe odgrywa fundamentalną rolę w ustanawianiu uniwersalnych standardów ochrony praw człowieka. Z racji tego stanowi fundament prawny dla ochrony przed przemocą domową.

Uniwersalne instrumenty praw człowieka

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948). Artykuł 3 stanowi: „Każdy ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego”. Artykuł 5 zakazuje tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Chociaż nie odnosi się bezpośrednio do przemocy domowej, stanowi podstawę dla późniejszych dokumentów.

Konwencja w sprawie eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (CEDAW, 1979). Chociaż nie odnosi się bezpośrednio do przemocy, Komitet CEDAW wielokrotnie interpretował przemoc wobec kobiet jako formę dyskryminacji. Zgodnie z rekomendacją ogólną nr 19 (1992) przemoc wobec kobiet jest formą dyskryminacji, która uniemożliwia kobietom korzystanie z ich praw i wolności.

Konwencja o prawach dziecka (1989). Artykuł 19 zobowiązuje państwa-strony do podejmowania wszelkich odpowiednich środków ustawodawczych, administracyjnych, socjalnych i edukacyjnych dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdzenia lub zaniedbywania bądź złego traktowania lub wyzysku, włączając wykorzystywanie seksualne, w czasie sprawowania opieki.

Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (konwencja stambulska)

Konwencja stambulska (CETS No. 210), otwarta do podpisu w 2011 r., a wprowadzona w życie w 2014 r., jest instrumentem międzynarodowym zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. Polska ratyfikowała ją w 2015 r. Warto zauważyć, że konwencja stambulska również definiuje przemoc wobec kobiet (i przemoc domową) w szerokim zakresie, obejmując wszystkie formy naruszające godność i bezpieczeństwo.

Geneza i zakres konwencji

Konwencja powstała w odpowiedzi na rosnącą świadomość skali problemu przemocy wobec kobiet, która jest uznawana za naruszenie praw człowieka i formę dyskryminacji. Jej zakres jest szeroki i obejmuje: (1) przemoc wobec kobiet jako przemoc ze względu na płeć oraz (2) przemoc domową dotyczącą wszystkich członków rodziny, niezależnie od płci. Konwencja odchodzi od traktowania przemocy domowej jako sprawy prywatnej i uznaje ją za przestępstwo, za które państwo ponosi odpowiedzialność.

Obowiązki państw-stron

Konwencja nakłada na państwa-strony cztery filary obowiązków, znane jako „4P”. Pierwszy z nich to prewencja (*prevention*) – obowiązek zapobiegania przemocy poprzez edukację, podnoszenie świadomości społecznej, zwalczanie stereotypów płciowych. Natomiast drugi to ochrona (*protection*) – obowiązek ochrony ofiar poprzez zapewnienie im dostępu do schronienia, pomocy psychologicznej, prawnej i medycznej, a także tworzenie całodobowych telefonów zaufania. Trzecim filarem jest ściganie (*prosecution*) – obowiązek skutecznego ścigania i karania sprawców przemocy. Konwencja wymaga kryminalizacji szeregu czynów, takich jak stalking, okaleczanie żeńskich narządów płciowych (FGM), przymusowe małżeństwa, przymusowa sterylizacja i aborcja. Ostatni – czwarty filar to polityka zintegrowana (*policies*) – obowiązek tworzenia spójnych i skoordynowanych polityk publicznych na wszystkich poziomach administracji w celu zwalczania przemocy.

Konwencja podkreśla także konieczność zapewnienia ofiarom środków prawnych, w tym prawa do odszkodowania, oraz ochronę dzieci będących świadkami przemocy domowej. W globalnym świecie problem przemocy domowej często wykracza poza granice jednego państwa, np. w przypadku uprowadzeń rodzicielskich, międzynarodowych małżeństw czy handlu ludźmi.

W takich sytuacjach kluczowa jest współpraca międzynarodowa. Najistotniejsze rozwiązania w tym zakresie to: 1. Europejski Nakaz Ochrony (EPO) – umożliwia ofiarom przemocy, które otrzymały nakaz ochronny w jednym państwie członkowskim UE, uzyskanie ochrony również w innym państwie członkowskim, do którego się przeniosą; 2. współpraca sądowa i policyjna – dwustronne i wielostronne umowy o współpracy prawnej, ekstradycji i pomocy prawnej w sprawach karnych; 3. międzynarodowe sieci współpracy – np. ENOC (European Network of Ombudspersons for Children), służące wymianie doświadczeń i dobrych praktyk.

Ochrona ofiar przemocy domowej w prawie polskim, unijnym i międzynarodowym ewoluuje w kierunku coraz bardziej kompleksowych i skutecznych rozwiązań. Kluczowe jest zrozumienie, że przemoc domowa nie jest prywatną sprawą, lecz poważnym naruszeniem praw człowieka, wymagającym zdecydowanej reakcji państwa i społeczeństwa.

Polskie prawo, zwłaszcza po ostatnich nowelizacjach ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej (w tym po wprowadzeniu natychmiastowych nakazów), stanowi solidną podstawę dla ochrony ofiar, jednak wciąż istnieją luki w implementacji i egzekwowaniu przepisów.

Prawo Unii Europejskiej, w szczególności dyrektywa 2012/29/UE, odgrywa kluczową rolę w harmonizacji standardów i zapewnieniu minimalnych praw ofiar w państwach członkowskich.

Kluczowe jest dalsze wzmocnienie implementacji i egzekwowania prawa, szczególnie w zakresie szybkiej i skutecznej reakcji na przemoc, oraz zapewnienie realnego wsparcia dla ofiar.

Z „Raportu podsumowującego działalność Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie *Niebieska Linia* w maju 2025 roku” wynika, że wśród telefonujących osób dorosłych zdecydowaną większość stanowiły kobiety (75%). Na podstawie raportu możemy stwierdzić, że przemoc domowa najczęściej występuje w kilku postaciach, przy czym przemoc psychiczna towarzyszy wszystkim postaciom. Należy zwrócić

uwagę na fakt, że osoby zgłaszające przemoc rzadko mówią o tylko jednym jej rodzaju. Odnotowano również niemały udział przemocy ekonomicznej (14%), seksualnej (6%) oraz zaniedbania (6%) (Raport 2025).

Wprowadzenie skutecznych mechanizmów chroniących ofiary przemocy domowej pozostawia wiele do życzenia. Zgodnie z raportem Najwyższej Izby Kontroli „ustawowe zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy domowej w większości kontrolowanych jednostek nie zawsze były realizowane rzetelnie i w sposób zgodny z przepisami prawa. Funkcjonujące rozwiązania okazały się niewystarczające nie tylko dla poprawy sytuacji osób dotkniętych przemocą domową, ale również dla zapewnienia warunków niezbędnych do skutecznego i kompleksowego przeciwdziałania temu patologicznemu zjawisku. Nie stanowią one zatem odpowiedzi na już zdiagnozowane oraz pojawiające się nowe problemy, w tym rozszerzanie się zjawiska przemocy domowej na kolejne grupy jakimi są np. bardzo małe dzieci. Nadal znaczny odsetek sprawców tej przemocy nie był skutecznie izolowany, zdarzały się również przypadki bezpodstawnego odstąpienia od wszczęcia procedury Niebieskie Karty, co sprawiało, że życie i zdrowie osób doznających przemocy domowej pozostawało zagrożone. W efekcie duża grupa rodzin pozostaje poza kontrolą systemu, stając się jego uczestnikami dopiero w momencie, gdy przemoc taka zaistnieje, częstokroć po przybraniu skrajnej formy” (Informacja o wynikach Kontroli NIK 2024).

Praktyka pokazuje, że oprócz przepisów prawnych, konieczne jest zastosowanie konkretnych mechanizmów, które w sposób skuteczny chroniłyby ofiary. Jest to działanie bardzo trudne, gdyż do aktów przemocy dochodzi między ludźmi, których łączy bliska relacja. Obecnie jednym z najbardziej skutecznych sposobów zapobiegania przemocy są zakazy zbliżania się do ofiary. Jednak często można zaobserwować, iż przemoc narasta po separacji sprawcy od ofiary. Zazwyczaj przyczyną przemocy domowej jest potrzeba kontroli i w sytuacji, gdy sprawca ją traci, przemoc narasta. Maria Stożek przedstawia jedną z najważniejszych inicjatyw w dziedzinie zapobiegania przemocy w rodzinie, tj. wprowadzony w stanie Massachusetts w Stanach Zjednoczonych monitoring oparty na wykorzystaniu GPS. Zgodnie z przepisami prawa tego stanu sąd może dodatkowo wydać, oprócz zakazu zbliżania się, również zakaz kontaktu przez sądowe ustalenie geograficznych stref, których sprawca nie może przekroczyć. Sąd jednocześnie nakłada obowiązek noszenia urządzenia GPS. Umożliwia to skuteczne przeciwdziałanie planowanemu atakowi na ofiarę. Policja ma możliwość interwencji, zanim będzie na to za późno (Stożek 2010: 28–29).

W przeciwdziałaniu przemocy ważna jest także edukacja i podnoszenie świadomości w całym społeczeństwie w celu przełamania stereotypów i promowania kultury zerowej tolerancji dla przemocy.

Istotne jest również wsparcie finansowe, w szczególności zwiększenie finansowania dla ośrodków wsparcia, specjalistycznych służb i organizacji pozarządowych świadczących pomoc ofiarom oraz ciągłe szkolenie w ramach poszczególnych instytucji (m.in. policjantów, prokuratorów, pracowników socjalnych, medycznych) w zakresie specyfiki przemocy domowej, traumy oraz szczególnych potrzeb ofiar.

Bibliografia

Akty prawne (Polska)

- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz.U. z 2024 r. poz. 125, tekst jedn., z późn. zm.).
Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2024 r. poz. 145, tekst jedn., z późn. zm.), w szczególności art. 15aa.
Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2023 r. poz. 1610, tekst jedn., z późn. zm.).
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r. poz. 17, tekst jedn., z późn. zm.), w szczególności art. 207.
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 517, tekst jedn., z późn. zm.).
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245, z późn. zm.).

Akty prawne (Unia Europejska)

- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. C 326 z 26.10.2012, s. 391–406).
Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca minimalne normy w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.Urz. L 315 z 14.11.2012, s. 57–73).

Traktat o Unii Europejskiej (Dz.Urz. C 202 z 7.6.2016, s. 13–46).

Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. C 202 z 7.6.2016, s. 47–200).

Akty prawne (międzynarodowe)

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948).

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (1966).

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966).

Konwencja w sprawie Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet (CEDAW, 1979).

Konwencja o prawach dziecka (1989).

Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (Konwencja Stambulska, CETS No. 210, 2011).

Statut Rzymski Międzynarodowego Trybunału Karnego (1998).

Raporty i dokumenty organizacji międzynarodowych

Rada Europy (2019). *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. Strasbourg.

GREVIO (2021). *Baseline Evaluation Report on Poland*. Council of Europe.

ONZ Kobiety (coroczne raporty na temat przemocy wobec kobiet).

Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) (coroczne raporty i badania dotyczące przemocy ze względu na płeć).

Literatura naukowa i monografie

Badura-Madej W., Dobrzyńska-Masterhazy A. (2000), *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia* Kraków: Wydawnictwo UJ.

Balczak M. (2018). *Przemoc w rodzinie w polskim i międzynarodowym prawie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

Durkheim E. (1964). *Le Suicide. Etude de sociologie* (przekład fragmentów) [w:] J. Szacki, *Durkheim*. Warszawa: Wiedza Powszechna.

Fuszara M. (red.). (2017). *Prawa kobiet w Polsce – wybrane zagadnienia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Trzęsowska-Greszta S. (2020). *Niebieska Karta jako narzędzie przeciwdziałania przemocy w rodzinie*. Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Hołyst B. (2015). *Bezpieczeństwo społeczeństwa*. Warszawa: PWN.

Lach A. (2019). *Przemoc w rodzinie. Aspekty prawne i psychologiczne*. Warszawa: Wolters Kluwer.

NIK (listopad 2024), *Informacja o wynikach kontroli*, LPO.430.6.2024, nr ewid. 101/2024/P/24/080/LPO [Przeciwdziałanie przemocy domowej – Najwyższa Izba Kontroli].

Mariański J. (2016), *Godność ludzka jako wartość społeczno-moralna: mit czy rzeczywistość? Studium interdyscyplinarne*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Młyński J. (2012), *Przemoc w rodzinie – skala zjawiska, ofiary przemocy i formy pomocy pracowników socjalnych*. „Studia Socialia Cracoviensia”, 4(2): 141.

Raport podsumowujący działalność Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” w maju 2025 roku. Raport_z_dzialalnosci_PNL_maj_2025.pdf.

Rys M. (2011), *Kształtowanie się poczucia własnej wartości i relacji z innymi w różnych systemach rodzinnych, W trosce o życie*. „Kwartalnik Naukowy” 2(6).

Stożek M. (2010), *GPS a zapobieganie przemocy domowej*. „Niebieska Linia”, 3(68): 28–29.